

Василь Бойчук

Презентація монографії директора Інституту Східної Європи(ІСЄ), завідувача Кафедрою українознавства, головного редактора наукового журналу «Українознавець» доктора історичних наук, професора, академіка Академії Наук Вищої Школи України, першого віце - президента Міжнародної асоціації “Україна і світове українство” Віктора Ідзя «Тарас Шевченко в Москві та Санкт-Петербурзі». - Львів “Сполом”, 2020р. ©

9 березня 2020 року з нагоди 206 річниці з Дня Народження великого Кобзаря Тараса Григоровича Шевченка в Інституті Східної Європи за участю вчених відділень ІСЄ, вчених Кафедри українознавства, редакційної ради та редколегії наукового журналу «Українознавець», а також гостей, викладачів вузів, громадських, культурних діячів з міст Львова та Києва, про що засвідчують нище подані фото-документи, відбулась презентація наукової монографії доктора історичних наук, професора, академіка, першого віце - президента Міжнародної асоціації “Україна і світове українство” Віктора Ідзя «Тарас Шевченко в Москві та Санкт-Петербурзі».

З монографією можна познайомитися на сайті Інституту Східної Європи та у Львівській національній науковій бібліотеці імені Василя Стефаника, з основними 2 розділами, які будуть подані нище, в мережі ФСБУК.

Розділ І.
Тарас Шевченко у Москві. ©

З історичних джерел нам відомо, що середині XIX століття, що українська громада Москви була досить великою і активною уже в першій половині XIX століття у час перебування в Москві Миколи Гоголя, а особливо в середині XIX століття, коли в Москву приїжджав Тарас Шевченко. «Український притулок» куди в 50-х роках приїжджав Т.Шевченко у той час теж знаходився в центрі Москви у «Старого Пімена» [9,с.137-144: с.5-14: с.6-15].

Як засвідчують джерела, район Арбату, до якого долучається Нікітський бульвар уже в 30-50 роках XIX століття являвся для українців Москви місцем знаменним, оскільки власне в цьому районі перебуваючи в Москві, любили прогулюватися і проживати М.Гоголь, Т.Шевченко. Слід наголосити, що власне в церкві «Тихона-чудотворця», яка вела до Арбату і яка рівномірно знаходилась від будинку в якому в останні роки проживав Микола Гоголь, оспівувалося тіло Тараса Шевченка, під час перевезення його для перепоховання з Петербурга через Москву в Україну [7,с.4-11; 16,с.185-186; с.32-33].

Як засвідчують джерела українська діаспора в Москві фіксує своє існування з XVII століття, про що засвідчують як адміністративна та релігійна споруда в Хохловському провулку «Українська церква» побудована гетьманом Іваном Мазепою та «Палати гетьмана Івана Мазепи», резиденція українських гетьманів у Москві XVII-XVIII століть [9,с.137-144: с.5-14: с.6-15].

Активною українська громада була і в XIX столітті, що підтверджується особами українців: Миколи Гоголя, Тараса Шевченка, Осипа Бодяньського, Михайла Максимовича та іншими. Якщо врахувати, що на момент проживання М.В.Гоголя в Москві в Волоколамському районі, під Москвою в селі Ярополче була могила гетьмана Петра Дорошенка, яку як вважають дослідники відвідував у слід за М.Гоголем, О.Бодяньський, М.Максимович та Т.Шевченко, то українська історична та культурна спадщина Москви яскраво проглядається через призму нашого дослідження [7,с.4 -11; 10,с.1-12].

На прохання графа О.П.Толстого, який був шанувальником творчості письменника, в грудні 1847 року в Москві поселився в його домі, на завжди, Микола Васильович Гоголь... [6,с.134-167].

У Москві він був тепло зустрінутий видатними його сучасниками та українцями-земляками. Власне з цього часу його перебування в Москві можна розпочинати вивчення діяльності української діаспори в Москві у XIX столітті. В Москві він знайшов велику кількість шанувальників великої української культури, які підтримали його творчі задуми. Тоді ж Микола Васильович Гоголь познайомився з Михайлом Сергійовичем Щепкіним, яке поклато міцну дружбу цих актора та письменника. М.С.Щепкін зачаровувався твором М.В.Гоголя «Ревізор» [6,с.134-167].

В цей же великий московський період історії свого життя М.В.Гоголь готував до друку друге, доповнене видання своїх творів, в який бажав включити і доопрацювати свій роман «Гетьман», який за українською патріотичністю був ще більше українсько-державницьким, ніж роман «Тарас Бульба», оскільки оспівував державну незалежність гетьманської України і владу українського гетьмана. На жаль сьогодні цей роман в Україні мало відомий, а в повному зібранні творів М.В.Гоголя до 1998 року, виданому в Москві, де він появився вперше, роман не видавався ні в Росії ні в Україні. Роман «Гетьман» був вилучений із творчої спадщини М.В.Гоголя і не популяризувався як в царській Росії так і в радянській літературі. Єдиний раз роман «Гетьман» М.В.Гоголя був виданий в 1918 році на кошти гетьмана П.Скоропадського, для популяризації своєї влади, однак весь тираж зражу ж у 1920 році був знищений більшовиками. Поодинокі примірники цього видання є в Берлінській бібліотеці та один примірник в Російській державній бібліотеці у Москві. Про роман М.В.Гоголя «Гетьман» бігло згадує Українська Радянська Енциклопедія [8,с.5-7].

В цей час в московському помешканні Гоголя бували Щепкін, брати Аксакови, Тургенєв, Шевирєв. Як наголошували сучасники десь біля середини лютого 1852 року хвороба в М.В.Гоголя сильно посилилась. Такому тяжкому моральному та фізичному становищі в ніч з 11 на 12 лютого письменник спалив рукопис другого тому «Мертвих душ» в каміні своєї кімнати, а 4 березня 1852 року Микола Васильович Гоголь помер. Похорони великого українського письменника вилились у велику демонстрацію. Вся українська колонія міста Москви прийшла віддати останню шану великому співвітчизнику... [10,с.10-12].

Без сумніву у з'ясуванні питання проживання і творчої та громадсько-культурної діяльності М.В.Гоголя в Москві, є великі пробіли, зокрема його діяльність як українського діяча в українській колонії міста Москви. Це питання є цікавим з огляду на сьогоднішній день, в час коли в Москві віднайдено копію другого тому «Мертвих душ» [9,с.137-144: с.5-14: с.6-15].

Все це вимагає вивчення літературної діяльності М.В.Гоголя в контексті вивчення історії розвитку літератури української діаспори в Москві та взаємовідносини М.Гоголя з Т.Шевченком, який теж в цей час, в цю епоху, проїздом у 1843,1844 та 1845 роках бував у Москві. Як зазначають дослідники творчості М.Гоголя і Т.Шевченка, особисто Т.Шевченко з М.Гоголем знайомі не були, оскільки М.В.Гоголь поселився в Москві у 1847 році, а Т.Г.Шевченко перебував проїздом у Москві у 1843, 1844, 1845 роках. Пізніше Т.Г.Шевченко бував у Москві після заслання тобто після смерті М.Гоголя у 1852 році. Слід наголосити, що М.В.Гоголь щоправда висловлював з цього приводу «жаль у листах до княжни Варвари Рєпніної від 1 і 7 березня 1850 року, що не знайомий з Т.Г.Шевченком». Водночас Т.Шевченко познайомився з творами М.Гоголя «Вечора на хуторі біля Диканьки», «Сорочинський ярмарок», «Тарас

Бульба» в Петербурзі в майстерні Ширяєва. У 1845 році під час подорожі в Україну під враженням творів М.Гоголя, Т.Шевченко відвідав гоголівські місця Миргород, Соричинці. В 1846 році Т.Шевченко побував у Ніжині, де зустрічався з студентами ніжинського ліцею в якому колись вчився М.Гоголь. Записав початкові рядки свого вірша в альбом М.Гербея «Гоголю». Перебуваючи на засланні Т.Шевченко звертався до друзів з проханням надіслати йому роман М.Гоголя «Мертві душі». Т.Шевченко писав князні В.Репніній в листі від 7 березня 1850 року: «Перед Гоголем должно благоговеть как перед человеком, одаренным самым глубоким умом и самою нежную любовью к людям», підкреслював гуманізм творчості М.Гоголя, Т.Шевченко. Слід наголосити, що Т.Шевченка вразила звістка про смерть М.Гоголя у 1852 році, якого він згадував в листі до О.Бодяньського від 1 травня 1854 року. Т.Г.Шевченко прочитавши «Спробу біографії М.В.Гоголя» й «Записки про життя Миколи Васильовича Гоголя» П.Куліша, зазначав: «що матеріали вміщені в першій книзі, цікаві, але прикрою є неповнота біографії М.Гоголя». Сучасник Г.Данилевський, який знав відношення М.Гоголя до Т.Шевченка наголошував: «що М.Гоголь був зачарований поетичними піснями «Кобзаря» і особливо поемою «Гайдамаки» Т.Шевченка, про що зауважив в журналі «Северная пчела» від 10 травня 1861 року. В «Историческом Вестнике» за 1886 рік, в XXI томі, Г.Данилевський наголошував, цитуючи слова М.Гоголя: «що особиста доля Т.Шевченка варта всякого співчуття і жалю» [5,с.160-161].

В цьому ж випуску «Исторического Вестника» за 1886 року, в XXVI томі, відоме наступне висловлювання М.Гоголя про Т.Шевченка: «Я знаю і люблю Т.Шевченка, як земляка і талановитого художника. Мені пощастило і самому в дечому допомогти у першому влаштуванні його долі». Якою була ця допомога М.Гоголя в «першому облаштуванні долі Т.Шевченка» досі не ясно, однак на нашу думку М.Гоголь особисто просив пана Енельгарда дати волю Т.Шевченку [5,с.160-161]. Слід наголосити, що Т.Шевченко високо цінував твір М.Гоголя «Тарас Бульба», до якого виконав ілюстрацію - «Зустріч Тараса Бульби з синами». Що ж до творів Т.Шевченка «Гайдамаки» і «Тарасова ніч» то їм характерні деякі риси типологічної близькості до повісті М.Гоголя «Тарас Бульба» в якій оспівано героїку народного подвигу. Приклад соціальної сатири М.В.Гоголя сприяв утвердженню сатиричного напрямку в поезії Т.Г.Шевченка, від фольклорно-баладних та історичних тем, до безпосередньо відображення болючих проблем українців того часу. У вірші «Гоголю», який Т.Шевченко написав у 1844 році він висловив усвідомлення своєї ідейно творчої близькості до української тематики творчості М.Гоголя, назвавши М.Гоголя «великим другом і братом» [9,с.137-144; с.5-14; с.6-15].

В «Щоденнику» в якому 5 жовтня 1857 року визнаючи високий рівень гоголевої сатири царського самодержавства, Т.Шевченко звертається до М.Салтикова-Щедрина та інших письменників «послідовників безсмертного М.Гоголя» з клопотанням «захистити мову, культуру українського народу». Це останній відомий факт визнання творчості М.Гоголя як великого письменника Т.Г.Шевченком [5,с.160-161]. Отже, як засвідчують джерела Т.Шевченко був у Москві у 1843, 1844 та 1845 роках. Як наголошував М.С.Щепкін: «Тарас Шевченко багато разів бував у Москві, коли їхав з Петербурга в Україну і повертався назад до Петербурга» [13,с.99-102].

Тарас Шевченко завжди цікавився культурним, мистецьким і науковим життям міста Москви. Перебуваючи у Москві Т.Шевченко зустрічався і знайомився з прогресивними людьми Москви. Деякі біографи Т.Г.Шевченка вважають, що поет і художник Т.Г.Шевченко уперше побував у Москві у 1843 році. Через Москву Т.Г.Шевченко повертався у Петербург у лютому 1844 року. У Москві 19 лютого 1844 року Тарас Шевченко написав вірш «Чигирине, Чигирине» [15,с.9]. Власне у лютому 1844 року Т.Г.Шевченко в Москві познайомився дякуючи актору М.С.Щепкіну з істориком та мовознавцем О.М.Бодяньським та іншими діячами Москви. Для науковців цікаво, що могло поєднувати М.С.Щепкіна і Т.Г.Шевченка. З історичних джерел відомо, що Михайло Сергійович Щепкін, що народився 17 листопада 1788 року кріпаком, помер вільним 23 серпня 1863 року. Відомо, що вже у 1821 році за участю передових кіл української та російської громадськості, зокрема І.Котляревського та І.Волконського М.С.Щепкіна було викуплено з кріпацтва. Після цього М.С.Щепкін у 1816-1824 роках працював в Україні у театрах Харкова, Полтави, Києва [9,с.137-144; с.5-14; с.6-15]. З 1824 року і до самої смерті у 1863 році М.С.Щепкін жив в Москві, працюючи постійно у Малому театрі. Як бачимо з сукупності проаналізованих джерел М.С.Щепкіна та Т.Г.Шевченка зв'язувала не тільки щира особиста дружба, а й доля яка була скріплена спільним кріпацьким походженням обох. Вони обидва були людьми мистецтва та культури. Очевидно Т.Г.Шевченко познайомився з М.С.Щепкіним у Києві в 1843 році куди М.С.Щепкін приїжджав на гастролі. У Києві Т.Г.Шевченко подарував свій «Кобзар», читанням віршів з якого, М.С.Щепкін виступав на усіх сценах Російської імперії, передусім в Москві. З особливим надхненням, як зазначають дослідники М.С.Щепкін виконував твір Т.Г.Шевченка «Думи мої, думи мої лихо мені з вами». Вченими вважається, що уже в 1843 році після знайомства в Києві Т.Г.Шевченко проїжджаючи через Москву побував один день в гостях у Москві у М.Щепкіна, який власне в цей час у 1843 році познайомив його з істориком та філологом О.Бодяньським. Т.Шевченко був вражений від перекладеної О.Бодяньським історичної праці П.Шафарика «Слов'янський народопис», яку було видано в Москві у 1843 році [4,с.78-79; 17,с.394-395].

Ряд дослідників вважають, що зустріч в Москві та знайомство Т.Шевченка за посередництва М.Щепкіна, відбулась у другій половині 1843 року, коли поет їхав через Москву в Україну. Знайомство через М.Щепкіна Т.Шевченка та О.Бодяньського позначилося на їх подальших взаєминах та особистій дружбі. Вдруге Т.Шевченко і О.Бодяньський зустрічалися в Москві в лютому 1844 року коли поет повертався з України до Петербурга. В цей час О.Бодяньський професор Московського університету, відомий український та російський історик, філолог, перекладач, один із засновників славістики в Росії, займав досить ліберальні погляди в питаннях слов'янської та української історії, філології. Ще до особистого знайомства у 1843-1844 роках в Москві, О.Бодяньський добре знав ранні твори

Т.Г.Шевченка. Після ж продовження знайомства та зустрічей в Москві, вже у 1844 році О.Бодянський активно популяризує творчість Т.Г.Шевченка серед слов'янських народів[4,с.78-79].

Так О.Бодянський у 1844 та 1845 роках надсилає В.Ганці, П.Шафарикові і Празькому музею твори Т.Шевченка «Гризну», «Гамалію» та «Чигиринський кобзар» і «Гамалію». Разом з іншими книжками надіслав твори Т.Г.Шевченка і хорватському поету. С.Вразу. Джерела та висновки вчених засвідчують, що зустрічалися Т.Шевченко і О.Бодянський у Москві і в 1845, 1858, 1859 роках. Також Т.Шевченко і О.Бодянський листувалися між собою. Збереглося 6 листів Т.Шевченка до О.Бодянського і 2 О.Бодянського до Т.Шевченка[9,с.137-144; с.5-14; с.6-15].

У своїх листах Т.Шевченко і О.Бодянський обмінювалися думками про поему «Гамалія» та серію офортів «Живописная Украина» і давали теми для малюнків. Від О.Бодянського Т.Шевченко отримав відомості про чеських і словацьких будителів, зокрема про П.Шафарика, які використав у своїй поемі «Єритик», яку присвятив П.Шафаріку. Слід наголосити, що О.Бодянський клопотався, щоб полегшити долу поета в заслання, надсилав йому в заслання книжки[9,с.137-144; с.5-14; с.6-15].

В свою чергу Т.Шевченко надіслав О.Бодянському 3 листопада 1854 року свій автопортрет, який намалював в ново петровському укріпленні, який нажаль до сьогоднішнього дня не зберігся [4,с.78-79].

27 квітня 1861 року (9 травня за новим стилем) О.Бодянський, філолог, історик, професор Московського університету, був серед інших москвичів, які приходили на Арбат попрощатися з домовиною Т.Шевченка [4,с.78-79].

Слід наголосити, що Т.Шевченко і М.Щепкін, як близькі друзі, теж в рамках описаних зустрічей з О.Бодянським, зустрічалися в Москві і в 1844 та 1845 роках. Як вважають дослідники, що знайомству та подальшій співпраці Т.Шевченка і О.Бодянського слід завдячити М.Щепкіну, якому 13 грудня 1844 року Т.Г.Шевченко написав вірш «Заворожи мені волхве», який присвятив М.С.Щепкіну, який М.Щепкін читав з московської сцени під назвою «Пустка». Слід наголосити, що Т.Г.Шевченко захоплювався грою актора, читав його «Записки артиста», високо шанував М.С.Щепкіна як людину, листувався з ним. Тарас Шевченко був у Москві і в 1845 році. Під час свого перебування він зустрічався з М.Щепкіним та О.Бодянським [4,с.78-79; 17,с.394-395].

Під час перебування Т.Г.Шевченка у Нижньому Новгороді 69-ти літній М.С.Щепкін приїхав до нього в грудні 1857 року, щоб побачитися. Т.Г.Шевченко заздалегідь домовився з директором театру у Нижньому Новгороді О.Варенцовим про виступи М.Щепкіна в місцевому театрі. Актор виконав ролі Матроса («Матрос» Т.-М.Соважа і Ж.Ж.Делур'є), Вальдольфа («Мірандоліна» К.-Л.Блума), Любима Торцова («Бідність не порок» О.Островського, Городничого («Ревізор» М.Гоголя) та Чупруна («Москаль чарівник» І.Котляревського). 30 грудня 1857 року Т.Г.Шевченко написав у «Щоденнику»: «Я всё ещё не могу прийти в нормальное состояние от волшебного очаровательного видения. У меня всё ещё стоит перед глазами городничий, Матрос, Михайло Чупрун и Любим Торцов. Но ярче и лучезарнее великого артиста стоит великий человек, кротко улыбающийся друг, мой единственный, мой искренний, мой незабвенный Михайло Семёнович Щепкин». Побачення Т.Г.Шевченка з М.С.Щепкіним у Нижньому Новгороді було для поета однією з найвизначніших подій у духовному житті. Саме в Нижньому Новгороді Т.Г.Шевченко подарував М.С.Щепкіну свій автопортрет і присвятив йому свою поему «Неофіти» [17,с.394-395].

В цей же час, як вважають дослідники Т.Шевченко, можливо в Москві, коли створив портрет М.С.Щепкіна написав і свій, власний автопортрет, який вчені датують 4 січня 1858 року [12, с.32-33. - Табл.ІІІ].

На нашу думку, оскільки автопортрет був виконаний і такої ж техніці, як і портрет М.С.Щепкіна, то можна вважати, що цей автопортрет був виконаний в Москві 16 березня 1858 року, коли Т.Г.Шевченко малював портрет М.С.Щепкіна, коли у нього були всі реманенти для малювання і час. 17 березня він не мав часу малювати, оскільки ходив в гості, зокрема до Варвари Репніної.Покрайній мірі ми маємо точно датований першими місяцями 1858 року автопортрет Т.Г.Шевченка і можемо уявити собі який Т.Г.Шевченко виглядав у Москві, коли гостював у М.С.Щепкіна і залишив багато вражень про Москву і москвичів у своєму «Щоденнику». Слід наголосити, що правильність наших висновків є і напис на портреті 16.ІІІ.1858 року. Напис точно такий самий, як і на портреті М.С.Щепкіна [9,с.137-144; с.5-14; с.6-15]. Слід наголосити, що на Т.Г.Шевченку одяг притаманний для хворих осіб ХІХ століття. Очевидно з метою одужання М.С.Щепкін дав Т.Г.Шевченку одяг в якому він хворіючи і зробив свій автопортрет на московській квартирі М.С.Щепкіна, а згодом зробив другий портрет самого М.С.Щепкіна, можливо навпаки. На автопортреті не чітко проглядається 16, як день, зате чітко видно 1858 рік і римським « III» третій місяць, тобто березень, час перебування в Москві у М.С.Щепкіна. Вигляд хворого Т.Г.Шевченка після заслання відповідає вищеподаному автопортрету[9,с.137-144; с.5-14; с.6-15]. Враження від зустрічі стимулювало творче піднесення поета. Власне враження від зустрічі Т.Г.Шевченка з М.С.Щепкіним у Нижньому Новгороді спонукало Т.Г.Шевченка не знехтувати запрошенням і приїхати 10 березня 1858 року до Москви [12,с.32- 33. - Табл.ІІІ].

Слід наголосити, що в «Щоденнику» Т.Шевченко занотував, що в Нижній Новгород М.Щепкін також привіз подарунок від С.Т.Аксакова, книгу «Сімейна хроніка» з авторським написом. У відповідь Т.Г.Шевченко передав рукопис першої частини повісті «Прогулка с удовольствием и не без морали», а пізніше фото автопортрета[17,с.394-395]. Таким чином з 11 по 26 березня 1858 року Т.Г.Шевченко перебував у гостях у М.С.Щепкіна у Москві будучи дуже хворим. Хворим Т.Г.Шевченком опікувалася вся родина М.С.Щепкіна. У своєму «Щоденнику» 15 березня 1858 року Т.Г.Шевченко наголошував: «Михайло Семёнович ухаживал за мною как за капризным больным ребёнком»[17,с.394-395]. А 16 березня 1858 року в «Щоденнику» Т.Г.Шевченко записав: «нарисовал Щепкина Михайла Семёновича портрет». Малюнок М.С.Щепкіна Т.Г.Шевченком був виконаний на тонованому папері розміром 35,8x28,7. Праворуч у низу білим олівцем є авторська дата і підпис «1858 рік Тарас Шевченко» [17,с.394-395].

Отже найдовше перебував Т.Г.Шевченко у Москві в березні 1858 року, коли після заслання повертався з Нижнього Новгороду до Петербургу і в дорозі занедужав. Поет приїхав у Москву фактично на свій день народження 10 березня 1858 року і затримався у Москві до 26 березня 1858 року. Про своє перебування в Москві Т.Г.Шевченко записав у своєму щоденнику(10-26 березня 1858 року). Оселився Т.Г.Шевченко на квартирі М.С.Щепкіна, вся родина якого гостинно, щиро піклувалася про нього. Звістка про приїзд Т.Г.Шевченка у Москву швидко поширилася серед усієї прогресивної московської інтелігенції. Хворого поета провідували його друзі та знайомі. Творча діяльність Т.Шевченка не припинялася і під час хвороби. Т.Г.Шевченко записав у своєму «Щоденнику»: «що 16 березня 1858 року намалював портрет Михайла Семеновича Щепкіна, а також переписував свої поетичні твори у Більшу книжку» [17,с.394-395].

17 березня Т.Г.Шевченко, хоча був хворим, відвідав княжну Варвару Репніну. Слід наголосити, Т.Г.Шевченко і Варвара Репніна познайомились у липні 1843 році у маєтку Репніних у Яготині. Під час короткої подорожі Т.Г.Шевченка по рідних місцях де він жив з жовтня 1843 по 10 січня 1844 року [14,с.162].

Між Т.Шевченком та В.Репніною, яка вже тоді була відомою письменницею, літературознавцем та мистецтвознавцем зав'язались дружні відносини. В 1843 році Т.Г.Шевченко в Яготині написав поему «Тризна» з посвятою: «На память 9-го ноября 1843 года княжне Варваре Николаевне Репниной», намалював і подарував її автопортрет. Княжна В.Репніна покохала Т.Шевченка. В своєму листі до свого наставника Ейнара вона писала про своє почуття, захоплено розповідала про Т.Шевченка, як геніального поета. На клопотання Репніних Міністр народної освіти Російської імперії на початку 1847 року призначив Т.Шевченка викладачем малювання в Київський університет. Слід наголосити, що княжна В.Репніна високо цінувала талант Т.Г.Шевченка, допомагала поширювати його естампи «Живописной Украины». Княжна В.Репніна не покинула Т.Шевченка і в час його ув'язнення та заслання. В заслання поета княжна В.Репніна листувалася з ним. Збереглося 8 листів Т.Шевченка до В.Репніної і 16 листів В.Репніної до Т.Шевченка. Власне Княжна В.Репніна зверталася до начальника «Третього відділу», графа О.Орлова з клопотаннями полегшити долю Т.Г.Шевченка. В 1849 році Т.Шевченко прислав В.Репніній ще один її автопортрет. У 1849 році начальник «Третього відділу», граф О.Орлов заборонив княжні В.Репніній листуватися з Т.Шевченком. У 1858 році Т.Шевченко повертаючись із заслання поет 17 березня в Москві відвідав В.Репніну, про що зробив запис у своєму «Щоденнику». Ще раз Т.Шевченко і В.Репніна мали, зустріч, очевидно останню в їхньому житті, 24 березня 1858 року. Слід наголосити, що в одній із ранніх незакінчених повістей В.Репніної, головним персонажем був Т.Шевченко. На пам'ять про поета та художника, княжна В.Репніна також написала статтю про Т.Шевченка «К биографии Шевченко», яку опублікувала в журналі «Русский Архив» за 1887 рік у №2 [14, с.162]. Водночас після відвідин княжни В.Репніної, одужавши, Тарас Григорович Шевченко ще три дні ходив по Москві з М.С.Щепкіним, оглядаючи її визначні місця. Відомо, що Т.Г.Шевченко милувався Кремлем, який як наголошував «оригінально прекрасен». Під час прогулянок по Москві значно розширилось коло знайомих Т.Г.Шевченка у Москві. Він зустрівся з багатьма діячами науки, мистецтва, людьми різних суспільно-політичних поглядів [17, с.394-395]. У Михайла Олександровича Максимовича на обіді влаштованому на честь Тараса Григоровича Шевченка поет і художник познайомився з ідеологами «офіційної народності» М.Погодіним і С.Шиверьовим. В цей же час Т.Шевченко познайомився з І.Аксаковим та С.Аксаковим 22 березня 1858 року в Москві куди був запрошений. І.Аксаков, письменник і публіцист, видавець журналу в Москві «Русская беседа» в №3 за 1859 рік якого було опубліковано вірші Т.Шевченка «Вечір» (Садок вишневий коло хати), і «Сон» (На панщині пшеницю жала)[2,с.30].Братів Аксакових Шевченко шанував за гуманізм і великий літературний талант. Глибоке враження справили на Т.Г.Шевченка особисте знайомство та зустрічі з С.Т.Аксаковим і його родиною. 22 березня 1858 року в день знайомства та зустрічі з С.Т.Аксаковим Т.Г.Шевченко записав в своєму «Щоденнику», як «про радостнейший из радостных дней». Родина і діти Аксакових теж поважали Т.Г.Шевченка за його високе мистецтво, самовідданість і любов до свого народу, про що вони писали в листах і спогадах [3, с.30].

Поет був і на обіді, що його влаштував М.С.Щепкін з нагоди новосілля свого книжкового магазину. В «Щоденнику» від 24 березня 1858 року Т.Шевченко записав, що на цей обід зібралися представники «московской учено-литературной знаменитости. И что это за очаровательная знаменитость, молодая, живая, увлекающаяся, свободная. Здесь я встретил Бабста, Чичерина, Кетчера, Мина, Кронеберга-сына, Афанасьева, Станкеивча, Корша, Крузе и многих других. Я встретился и познакомился с ними как с давно знакомыми родными людьми». 24 березня 1858 року Т.Г.Шевченко побував в Москві і на музичному вечорі в купця і мецената М.Варенцова де виконували твори Моцарта, Бетховена та інших європейських композиторів. На цьому вечорі музики Т.Шевченко зустрівся з деякими московськими художниками та музикантами. Перебуваючи в цей час в Москві Т.Шевченко відвідував також своїх давніх знайомих княжну Варвару Репніну, А.Мокрицького, О.Бодянського, Станкевичів, бачився з С.Якушкіним, П.Бартеневим, І.Самаріним, С.Шумським, І.Забеліним, Г.П.Галаганом та іншими. 25 березня 1858 року Т.Шевченко був запрошений в Москві в гості до М.О.Максимовича, який дав у його честь обід. Слід наголосити, що Михайло Олександрович Максимович(15.IX.1804-4.XII.1873) був великим українським вченим природознавцем, істориком, фольклористом і мовознавцем, членом-кореспондентом Петербурзької Академії Наук з 1871 року. Він видав у Москві у 1827 році збірник «Малороссийские песни», у Москві у 1834 році, «Украинские народные песни» і «Сборник украинских песен» в Києві у 1849 році. М.О.Максимович виступав проти норманської теорії походження слов'ян. Написав кілька праць «З походження гайдамацького руху». Т.Г.Шевченко познайомився з М.О.Максимовичем у 1843 році в Києві, подарував йому поему «Тризна» з власноручним написом [9,с.137-144: с.5-14: с.6-15].

У листі в Москву до М.С.Щепкіна в 1857 році Т.Г.Шевченко писав: «Поцілуй старого Максимовича за мене та спитай чому він не шле мені своє «Слово о полку Ігоревім?»... Таким чином Т.Г.Шевченко і М.Максимович зустрілися в Москві на другий день після приїзду Т.Г.Шевченка з Нижнього Новгороду.

25 березня 1858 року М.О.Максимович дав на честь Т.Г.Шевченка обід. У «Щоденнику» Т.Г.Шевченка є кілька записів про зустріч з М.Максимовичем. Слід наголосити, що Т.Шевченко також активно листувався з М.Максимовичем, яке перейняте взаємоповагою та теплом почуттів. Збереглося 9 листів Т.Г.Шевченка і 9 листів М.О.Максимовича. М.Максимович сприяв тому, щоб в журналі «Русская беседа», в редакції якого він брав участь у третьому номері за 1859 рік були опубліковані поезії Т.Г.Шевченка «Садок вишневий коло хати», «Сон» (На панщині пшеницю жала). В червні 1859 року Т.Г.Шевченко побував в гостях в М.Максимовича, в Прохорівці, де намалював портрет М.Максимовича і його дружини [11,с.376]. Слід наголосити, що М.Максимович брав участь у похороні Т.Г.Шевченка в Каневі, написав вірш на смерть поета. У спогадах М.О.Максимович писав, що Т.Г.Шевченко як поет «був чудесним співаком і разом з тим новим творцем народних українських пісень»[11,с.376].

25 березня 1858 року Т.Г.Шевченко побував також у слав'янофіла О.Кошельова у квартирі якого познайомився з поетом і теоретиком слов'янофільства О.Хом'яковим. Т.Шевченко з великою цікавістю розмовляв з декабристом С.Волконським. 26 березня 1858 року в день від'їзду з Москви Т.Г.Шевченко записав в своєму «Щоденнику»: «В Москві болем всего меня радувало то, что я встретил в просвещенных москвичах самое тёплое радушие лично ко мне и непритворное сочувствие к моей поэзии. Особенно в семействе С.Т.Аксакова». Як засвідчують інші архівні документи в цей же час ще у Нижньому Новгороді за Т.Г.Шевченком було встановлено суворий поліцейський нагляд. Цей же поліцейський нагляд ні на мить не ослабився і під час перебування Т.Г.Шевченка в Москві... Однак не дивлячись на це у березні 1858 року Т.Шевченко зумів зустрітися з рядом наукових, літературних діячів в Москві. Слід наголосити, що у Москві Т.Г.Шевченко перебував і у травні 1859 року, коли їхав із Петербурга в Україну. Тоді Т.Г.Шевченко пробув у Москві тільки один день і зустрічався тільки з М.С.Щепкіним та О.Бодянським. Декілька днів перебував Т.Г.Шевченко у Москві й у вересні 1859 року коли повертався з України в Петербург. Слід наголосити, що згадки про Москву у Т.Г.Шевченка є у багатьох прозових та поетичних творах та листах [15. с.9-10]. Відїжджаючи 26 березня з Москви до Петербургу Т.Г.Шевченко у своєму «Щоденнику» записав: «В Москві болем всего радувало меня то, что я встретил в просвещенных москвичах самое тёплое радушие лично ко мне и непритворное сочувствие к моей поэзии»[15,с.14].Отже можна достовірно наголосити, що найбільше Т.Г.Шевченко був у Москві в березні 1858 року у статусі гостя свого знаменитого друга М.С.Щепкіна, який тоді проживав у «Старого Пімена». Власне, у той час в «Старого Пімена» збиралася вся українська інтелігенція міста Москви. Дім «Старого Пімена був немов би гостинною для усієї московської України» [1,с.12-13].

Слід наголосити, що Т.Г.Шевченко перебував у М.С.Щепкіна в Москві і в 1859 році їдучи в Україну і повертаючись назад і в 1860 році [15,с. 394-395]. В подальшому із джерел та досліджень вчених знаємо, що українська громада Москви проводжала Т.Г.Шевченка в останню путь на Україну, коли друзі перевозили через Москву навесні 1861 року домовину з тілом Т.Г.Шевченка з Петербурга в Україну. 27 квітня 1861 року її привезли в Москву і встановили в церкві Тихона-чудотворця біля Арбатських воріт. Слід наголосити, що з проблеми перебування труни з тілом Т.Г.Шевченка в Москві український науковий та громадський діяч міста Москви, кандидат економічних наук Микола Шикір зробив дослідження «Про перебування труни з тілом Т.Г.Шевченка в Москві» опираючись на архівні документи та спогади очевидців» [16,с.185-186; с.32-33].

У висновок дослідження слід наголосити, що у 1874 році у Москві вийшла з друку перша біографія поета, яку написав В.Маслов [9,с.137-144; с.5-14; с.6-15]. У 1911 році у Москві відбулися вечори в зв'язку з 50-ти річчям з дня смерті Т.Г.Шевченка. В Московському університеті на засіданні присвяченому пам'яті поета виступили вчені Ф.Корш та О.П.Новицький. В училищі живопису, скульптури і зодчества було влаштовано виставку пам'яті Т.Г.Шевченка. Слід наголосити, що відзначати дні народження Т.Г.Шевченка в Москві українською громадою має давні традиції. За свідченням джерел та науковою працею професор А.Кримського відомо «Шевченківські дні у Москві» відомо, що перше відзначення Т.Г.Шевченка в Москві відбулось у 1861 році біля труни Т.Г.Шевченка в церкві Тихона-чудотворця, офіційно відзначати дні народження Т.Г.Шевченка в Москві розпочала українська громада дальше раніше 1891 року [9,с.137-144; с.5-14; с.6-15].

Список використаних джерел та літератури:

- 1.Автопортрети Т.Г.Шевченка. Шевченківський словник. - К.,1976. - Т.І.
 - 2.Аксаков І. С. Шевченківський словник. - К.,1976. - Т.І.
 - 3.Аксаков С.Т. Шевченківський словник. - К.,1976. - Т.І.
 - Гудзий Н. Письма Т.Г.Шевченка к С.Т.Аксакову. - М.,«Искусство»,1927. - №2-3.
 - Мацинский С. С.Т.Аксаков и Т.Г.Шевченко. «Совтская Украина». - К.,1960. - №6.
 - 4.Бодянський О.М. Шевченківський словник. - К.,1976. - Т.І.
 - С.Й.Левінська. Тарас Шевченко, Осип Бодянський. «Вісник Київського університету. - Серія філологія та журналістика. - К.,1962. - №5.;
 - Полотай А.М. Шевченко і Бодянський. - К.,«Радянське літературознавство»,1963. - №8.
 - 5.Гоголь Микола Васильович. Шевченківський словник. - К.,1976. - Т.І.
- «Северная пчела» від 10. V.1861р.

- «Исторический Вестник» за 1886р. Т.26,
 Рильський М. Гоголь і Шевченко. - К., «Вітчизна», 1952 - №3;
 Кирилюк Є.П. Гоголь і Шевченко. В кн.: Гоголь і українська література XIX століття. - К., 1954;
 Юфанов Д.М. Гоголь і Шевченко. Вісник АН УРСР». - К., 1959. - №3.
 6. Забелин И. История Москвы. - М. 1909. - Т. II.
 7. Ідзьо В.С. Українці в Російській державі. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1997. - Т. I. - №1.
 8. Ідзьо В.С. Українське питання в Росії в минулому і сучасному науковому просторі Російської академії наук (XIX - XX століття). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000. - Т. IV.
 9. Ідзьо В.С. Украинская диаспора в России - этапы развития. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2001. - Т. I.
 Ідзьо Віктор. Тарас Григорович Шевченко у Москві. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2014. - Т. XIX.
 Ідзьо Віктор. Тарас Шевченко у Москві. Українознавець. - Львів, 2014. - Випуск XIV.
 10. Ідзьо В.С. М.В. Гоголь у Москві. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2004. - Т. X.
 11. Максимович Михайло Олександрович. Шевченківський словник. - К., 1976. - Т. I.
 М. Пушкарь. Шевченко у Максимовича. В Кн.: Т.Г. Шевченко в споминах сучасників. - Москва, 1962.
 12. Мистецька спадщина Т.Г. Шевченка. Автопортрет Т.Г. Шевченка за 1858 рік. Шевченківський словник. - К., 1976. - Т. I.
 13. Москва. Шевченківський словник. - К., 1976. - Т. II.
 История Москвы. - М., 1954. - Т. 3-4;
 Ткаченко М.М.. Шевченко у Москві. К кн.: Пам'яті Т.Г. Шевченка. - М., 1944р.;
 Земенков Б.С. Памятные места Москвы. - М., 1959.
 Фёдоров И. Певец Днипра на берегах Москвы. «В мире книг». - М., 1964. - №3;
 Зозуля М. Тарас Шевченко у Москві. - В кн.: «Наука і культура». «Україна». - К., 1974.
 14. Рєпніна Варвара Миколаївна. Шевченківський словник. - К., 1977. - Т. II.
 «Русский Архив», 1887. - №2.
 Шершензон М. Т.Г. Шевченко и княжна В.Н. Рєпнина. Русское прошлое. - М., 1916. - Т. II. - Кн. 2.
 Возняк М. Шевченко й княжна Рєпніна. - Львів, 1925.
 15. Шевченківський словник. - К., 1976. - Т. I.
 16. Шекір М.С. Про перебування труни з тілом Т.Г. Шевченка в Москві. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М. 1999. - Т. III.
 Шекір М.С. Про перебування труни з тілом Т.Г. Шевченка в Москві. Науковий Вісник Українського Університету м. Москви. - Москва. 2009. - Т. XIV.
 17. Щепкін Михайло Сергійович. Шевченківський словник. - К., 1977.
 Волошин І.О. Т. Шевченко і М. Щепкін. - К., 1963.
 Стеценко Л. Шевченко і Щепкін у їх веминах 50-х років. В кн.: Збірник праць шістнадцятої наукової шевченківської конференції. - К., 1969.

Розділ II.
Значення Тараса Шевченка для українців Санкт-Петербургу. ©

Як для Іспанії Сервантес, для Англії Байрон, для Німеччини Гете, для Росії Пушкін, для України та української громади Санкт-Петербурга Тарас Григорович Шевченко не просто художник, літературний символ, а борець, який з Санкт-Петербурга зрозумів необхідність боротьби українського народу за національне, соціальне та культурно-релігійне визволення [1,с.1]. Однак слід наголосити, що поряд з всеукраїнським, у Санкт-Петербурзі, у Тараса Григоровича Шевченка, 200-ліття(1814-2014рр.) з дня народження, яке ми всі святкуємо усю українською світовою громадськістю, є особливий статус. Оскільки власне у Санкт-Петербурзі він став всім тим, що ми сьогодні вкладаємо у зміст - «Т.Г. Шевченко гордість і символ української нації».У столичному Санкт-Петербурзі в художника і поета було особливе життя. Власне у цьому місті він вперше прибув як козачок пана Енельгарда у якого як кріпак працював у його художній майстерні. Власне в Санкт-Петербурзі в Літньому саду, в літню білу ніч Т.Шевченко зустрівся з художником-земляком Сошенком і той познайомив його з класиком російського мистецтва XIX століття Брюлловим... Власне в Санкт-Петербурзі вченими мистецтвознавцями на чолі з класиком російського мистецтва XIX століття К.Брюлловим, за Божим повелінням, було задумано викупити Тараса Шевченка із кріпацтва... [4,с.17-19].

Власне в Санкт-Петербурзі класиком російського мистецтва XIX століття К.Брюлловим було написано портрет знаменитого російського поета XIX століття Жуковського, який був розіграний в лотарею, щоби зібрати велику суму грошей для жадного пана Енельгадда, щоби викупити з неволі Т.Г.Шевченка... Власне в Санкт-Петербурзі були написані Т.Г.Шевченко перші вірші та поеми... [1,с.2].

Тут в Санкт-Петербурзі Тарас Шевченко навчався у Петербуржській Академії Мистецтв і де до сьогоднішнього часу збереглася кімната-меморіальний музей його імені. У Санкт-Петербург Т.Г.Шевченко був привезений арештантом після розгрому царатом Кирило-Мефодіївського братства. Власне із Санкт-Петербурга від був відправлений у солдатчину з якої теж повернувся в Санкт-Петербург. Слід також наголосити, що перша могила Тараса Григоровича Шевченка теж була на Смоленському кладовищі в Санкт-Петербурзі звідкіля його згідно «Заповіту» через Москву перевезли в Україну в Канів [3,с.301-302].

Слід також наголосити, що власне один із перших пам'ятників Т.Г.Шевченку споруджений у 20-ті роки XX століття, скульптор Яніс Тільберг, теж був поставлений в центрі Санкт-Петербурга. Тут Т.Г.Шевченко написав свій перший автопортрет... [1,с.1-2].

Другий же пам'ятник в Санкт-Петербурзі постав дякуючи старанням скульптора Л.Молодожаніна у 2000 році [3,с.301-302].

У висновок статті слід наголосити, що у час 200-літнього ювілею українці Санкт-Петербурга розробили і застосували для потреб громадськості Санкт-Петербурга, України та Світу власну екскурсійну програму, яку як «шевченківську схему відвідин шевченківських місць», подано вище... [2,с.1; 4,с.17-19].

Список використаних джерел та літератури:

- 1.Сушко А. Памятник Тарасу Шевченко в Санкт-Петербурге. - Санкт-Петербурге, 2000г. - 4с.
- 2.По Шевченковским местам Санкт-Петербурга. - Буклет Петербургской администрации. Украинского общества имени Т. Шевченко. - Санкт-Петербург, 2000г. - 4 с.
- 3.Ідзьо В. Встановлення пам'ятника Т. Шевченка в Санкт-Петербурзі - визначна подія в громадському та культурному житті українців Росії. - В Кн.: «Українська діаспора в Росії». - Львів «БАК», 2002. - 304с.
- 4.Ідзьо Віктор. Українська діаспора в Росії. - Львів «БАК», 2002. - 304с.
- 4.Ідзьо Віктор. Значення Т.Г.Шевченка для українців Санкт-Петербургу. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2014. - Т.ХІХ.

